

A chronicle of the reign of Shah 'Abbas, Fazli Beg Khuzani Isfahani, Edited by Kioumars Ghereghlou. With an introduction by Kioumars Ghereghlou and Charles Melville. Gibb Memorial Trust, 2015

ფაზლი ხუზანი ესფაჰანის ცნობები საქართველოს შესახებ. სპარსულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო თამარ ლეკვეიშვილმა.

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი 2025.

<https://orientalinstitute.iliauni.edu.ge/wp->

[content/uploads/2025/03/thamar-lekveishvili_phazli-1.pdf](https://orientalinstitute.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2025/03/thamar-lekveishvili_phazli-1.pdf)

ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის XVII საუკუნის ირანული წყარო შაჰ აბას I -ის (1587-1629) მმართველობის პერიოდს მოიცავს და წარმოადგენს ფაზლის დაკარგულად მიჩნეული ქრონიკის, „აფზალ ალ-თავარიხის“ (მშვენიერი ისტორია) მესამე ნაწილს.¹ თხზულების აკადემიური ტექსტი 2015 წელს გამოიცა.²

ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანი ყიზილბაშების ბატონობის პერიოდში (1616-1625) კახეთის მმართველის, ფეიქარ ხანის ვეზირი გახლდათ. სწორედ ამიტომ, როგორც სეფიანთა ირანისა და საქართველოს იმდროინდელი მოვლენების დიდი ნაწილის თვითმხილველი, ქართველების შესახებ მრავალი ცნობის ავტორადაც გვევლინება. „აფზალ ალ თავარიხი“ არის მნიშვნელოვანი წყარო არა მხოლოდ სეფიანთა ირანის პერიოდისა (1501-1722), არამედ საქართველოსა და, ზოგადად, კავკასიის ისტორიის შესასწავლად³

---

¹ ტექსტი XX საუკუნის ბოლოს მიკვლეულ იქნა კემბრიჯში, ქრის ქოლეჯის ბიბლიოთეკაში, ინგლისელი ორიენტალისტის, ჩარლზ მელვილის მიერ.

² A chronicle of the reign of Shah 'Abbas, Fazli Beg Khuzani Isfahani, Edited by Kioumars Ghereghlou. With an introduction by Kioumars Ghereghlou and Charles Melville. Gibb Memorial Trust, 2015.

ცხვრის წელი, ჰიჯრის 1028 (ქრ.წ. 1618/19) მისი უდიდებულესობის მეფობის 33-ე წელი

მისი უდიდებულესობის მიერ ქართველების „ხაჯშუიანის“ (ნათლისღების) მონახულება ფარაჰაბადში. ხანობის ტიტულისა და თავრიზის მმართველობის მიცემა ყორჩილა ბეგისთვის, ხოლო არდებილის - შაჰ ბენდე ხანისთვის

ღვთის ჩრდილმა მისმა უდიდებულესობამ ქართველებისა და სომხებისთვის, რომელთა რიცხვიც იმ მხარეში 40 000 ოჯახს შეადგენდა, „ხაჯშუიანის“ წვეულება გამართა. ხაჯშუიანი ნოურუზამდე 50 დღით ადრეა.

ეს არის ქრისტიანების დიდებული და დიდი ხნის წმინდა დღესასწაული. ამ დროს ისინი შვიდ წყვილ ხალიჩაზე დიდ ქვაბს შემოდგამენ, შიგნით ბალახს, ზეთს, ვარდსა და რიაჰინს ჩაყრიან, მღვდლები და ულამები ბიბლიის კითხვას დაიწყებენ, მორასა (მოოჭვილი) ჯვარს მათ ალავერდელს, რომელიც მათი მუფტია, კისერზე რომ აქვს ჩამოკიდებული, ამ ქვაბში ჩადებენ და ლოცვის წაკითხვას დაიწყებენ. ეს ყველაფერი ათი მანი წყლით წამოდულდება, ერთმანეთში აირევა და გაზავდება. შემდეგ ქვაბს ჩამოდგამენ, ნათლისღების წვეულებაზე მყოფი ყველა ქრისტიანი სათითაოდ მიდის ალავერდელთან და მღვდლებთან და გასული წლის ცოდვებს ინანიებს (აღსარებას აბარებს მათ), ხოლო თუ რაიმე კარგი და დამსახურებული საქმე ექნეს, მაგასაც გაუზიარებენ. მას შემდეგ, რაც მღვდლები ყველას გასული წლის ცოდვების შესახებ შეიტყობენ, შეუძნობენ მათ და მორწმუნე ქრისტიანებს თავზე იმ ქვაბიდან ამოღებულ წყალს დაასხამენ. მორჩენილ წყალს კი ფარაჰაბადში მომავალ მდინარე თაჯინეში ჩაასხამენ, რომელშიც მორწმუნეები ჩაყვინთავენ. და ამ დღეს ყველა ქართველი, სომეხი და ქრისტიანი, სუფთა ღვინისგან მთვრალეები, ბედნიერობენ და მხიარულობენ. მათთვის ეს დღე დღესასწაულის, მხიარულებისა და სასიამოვნო ურთიერთობის დღეა.

خاج شویان گرجی نمودن حضرت اعلی در فرح آباد و تفویض خطاب خانی و حکومت تبریز به قرچقای بیگ و حکومت اردبیل به شاه بنده خان و تغییر سبحان سلطان حاکم قپان و حکومت قراجه داغ به برهان الدین خلیفه و داروغگی اشرف همه ساله به میرزا خان بیگ قاجار و فرستادن زینل بیگ شاملو بر سالت هندوستان و تفویض داروغگی مغان به زینل بیگ

اعلیحضرت ظل الهی بچشن و خر می قیام نموده جماعت گرجی و ارامنه را که یحتمل چهل هزار خانه در آن ولایت ساکن بودند حکم بچشن خاج شویان کردند؛ و خاج شویان روزیست که قبل از نوروز به پنجاه روز عید بزرگ عیسویان و ایام متبرک ایشان است که دیگ بزرگی را بر بالای هفت جفت قالی گذاشته بعضی از گیاه و روغن در آن ریخته از گل و ریاحین نیز در آن دیگ می اندازند و علما و کشیشان ایشان بتلاوت انجیل قیام نموده خاج مرصعی را که در گردن آلاورد که بمعنی مفتی و صدر ایشان است در آن دیگ انداخته شروع بتلاوت ادعیه می نمایند. و آن دیگ که یحتمل صد من آب و روغن و گیاه در آن باشد بر بالای هفت جفت قالی که مانند سه پایه دیگ تا نموده در زیرش نهاده اند بیکبار بجوش آمده اجزای مذکور که در آن است. مضمحل گشته در یکدگر می آمیزد و آن دیگ را از بالای قالی که در جوش است فرود آورده کل اهل خاج و عیسوی آنچه در این یک سال از گناه و ثواب نموده اند، یکان یکان نزد

آلاورد و کشیشان خود رفته معترف بتقصیر و گناه خود و مفتخر بحسنه و ثواب که از ایشان بظهور آمده می شوند بعد از آنکه کشیشان اطلاع بر اعمال یک ساله ایشان یافتند، تقصیر ایشان را بعفو مقرون میسازند و از آن آب که در دیگ است بر سر معتقدان دین عیسوی ریخته از تقصیر یکان یکان میگذرند و تنمه آنچه در دیگ مانده برودخانه تجینه رود که میان شهر فرحآباد است، ریخته ایشان در آن آب غوطه میخورند و در آن روز تمام مقبول و مکروه گرجیان و ارامنه و خاج پرست از باده ناب مست گشته جشن خوب و صحبت مرغوب ایشان آن روز است.

ძალის წელი, ჰიჯრის 1019 წელი (ქრ.წ.1610/11), მისი უდიდებულესობის მეფობის 24-ე წელი

მისი უდიდებულესობის მარაღადან სატახტო ქალაქ თავრიზის სეჰენდის იალაღებისკენ დაღვრა, ისქანდერ ხან მექრი ბანეი ქორდის დიდებულ ოსთანში ჩამოსვლა და განსაკუთრებული კეთილგანწყობის გამოჩენა, [ასევე], მოჰამად ხანის ელჩისა და ქართველი სულთნების მოსვლა

ამ დროს მოვიდა ამბავი იმის შესახებ, რომ კახეთის ვალი თეიმურაზ ხანი და ქართლის ვალი ლუარსაბ ხანი თაყვანის ცემის მიზნით, საჩუქრებით, ქვეყნის მფარველის სასახლის კარისკენ დაიძრნენ რა, კეთილშობილი ურდოს მიდამოებს მიაღწენ. მისმა უდიდებულესობამ ალავერდი ხანი წარგზავნა შემდეგი მითითებით, წყაროსთან, რომელიც [იქიდან] ერთი ფარსახის მანძილზე იყო, კარავი უნდა ჩაედგათ და ყველაფერი, რაც ნადიმისთვის იყო საჭირო, გაემზადებინათ, რადგანაც ქართველი სულთნების [ამ] წყაროსთან მობრუნების შემდეგ, ნადირობიდან დაბრუნებული თეიმურაზ I - კახეთის მეფე (1606-1648); ქართლ-კახეთის მეფე (1625-1632). ლუარსაბ II, ქართლის მეფე (1606-1615). სამყაროს დიდებული, ცის სფეროსა და ღვთის ჩრდილის ტოლი მისი უდიდებულესობა, მათი ლხინის ადგილას მობრძანდებოდა. ალავერდი ხანმა ქართველ უფლისწულთა, მისი უდიდებულესობის და დიდებულ ყიზილბაშთა სამზარეულოს ინვენტარის [საქმე], როგორც მის გულუხვობას, წესსა და კულტურას შეეფერებოდა, რაც, [ასევე], ირანული სტუმართმოყვარეობისა და ბრძენთა ადათ-წესი იყო, მოაწესრიგა. იქ იმყოფებოდნენ დავითის მოდგმის ბაგრატ მირზა და ხოსრო მირზა, რომლებიც ლუარსაბ ხანის ბიძაშვილის, მეცნიერებაში განსწავლული სიმონ ხანის ძმისშვილები არიან. ასევე, ლევან ხანის რჩეული დინასტიის მოდგმა: გიორგი ხანის ძე, ისა ხანი და ძმები - თეიმურაზ ხანი და მისი ძმა ფარჰად ფაშა. და კონსტანტინე ხანის შვილი ლევან ხანი, ახალციხის ვალის, მანუჩარ ხანის შვილი

ათაბაგ ხანი, ასევე სარდლები და ლოლამები. ყოველი მათგანი თავისი დროის შეუდარებელ, გამორჩეულ და ლამაზ ადამიანად მოიაზრებოდა. დიდებულად და შეუდარებლად მიიღეს რა ეს ხალხი [ამ] მეფურ კარავში, მათთან ერთად, თავის ქალიშვილებთან და [დანარჩენ] თანხმლებ ქალებთან ერთად, შემოვიდა თეიმურაზ ხანის დედა [ქეთევანი]. და დაიწყეს ცოცხალი, თბილი საუბარი. ამ შეკრებაზე ქართულ ძვირფას ღვინოსთან ერთად [ჰქონდათ] შირაზული სუფთა ღვინო. ჰყავდათ საზზე დამკვრელები და მომღერალი ქართველები, მასხარები. თითოთ საჩვენებელი იყო ეს სამოთხის მსგავსი წვეულება ყველასთვის. ქერუბიმთა თვალები უმზერედნენ ამ დიდებულ, მხიარულ წვეულებაზე შეკრებილებს. იმ ქართველ ლოლამებს, რომლებიც ახლახან ჩამოსულიყვნენ საქართველოდან და იმათაც, ვინც უკვე მისი უდიდებულესობის სამსახურში იდგნენ. მას შემდეგ, რაც სუფთა ღვინისგან ისედაც მუდამ მთვრალეები, კიდევ უფრო მეტად დათვრნენ, მისი უდიდებულესობა, ყორჩიბაშთან, ალი ყული ხანთან, მოჰრდარ ნადრ ხანთან, ყარჩილა ბეგთან, რომელიც დალესტნიდან ჩამოსულიყო და დაახლოებულ პირთა შორის იყო, მოჰამად (ბეგ) ბეგდალისთან, ჰალაფ ბეგ სუფრაჯისთან და [დანარჩენ] დაახლოებულ პირებთან ერთად, ნადირობიდან დაბრუნების შემდეგ, ხანის კარავში მივიდნენ. ხოლო ალავერდი ხანმა, რომელიც კეთილი ბუნების, მისი უდიდებულესობა ღვთის ჩრდილისა და ქვეყნიერების იგულისხმება როსტომ ხანი, ქაიხოსრო ბატონიშვილი, იგივე ხოსრო მირზა. ქართლის მეფე 1633-1658, ქართლ-კახეთის მეფე 1648-1656. დავით XI-ის (დაუთ-ხანის) ძე. კახეთის მეფე ალექსანდრე II-ის შვილი. ისა ხანი (გ. 1615). კახეთის მეფე ალექსანდრე II-ის ძის, გიორგის შვილი, რომელიც აღიზარდა ირანში. ყორჩის ჯარის, ყიზილბაშთა ფეოდალური ლაშრის სარდალი. იგივე მურდარი, სამეფო ბეჭდის მცველი. იგივე სუფრაჩი, „მესუფრე“. სასახლის მოხელე, რომელიც განაგებდა მეფის (დედოფლის) პირად მომსახურებას. მბრძანებლის ერთგული იყო, იქამდე არ შეაგება უფლისწულები მის უდიდებულესობას, ვიდრე ის ხანის კარავში არ შევიდა. შემდეგ კი სათითაოდ მოიდრიკეს მუხლი მისი უბრწყინვალესობის წინაშე. მისმა უდიდებულესობამ ის მთვარის სხივი თბილად ჩაიკრა რა გულში, ბევრი

კეთილი სიტყვა უთხრა. დედოფალიც, თეიმურაზ ხანის დედა, რომელსაც ახლდნენ ქართველი გოგოები და ქალები, რომელთაგანაც ზოგი [უკვე] მისი უდიდებულისობის სამსახურში იყო, ყველა ადრე თუ ახალად მოსული ქართველი, მისი უდიდებულისობის ლხინის თანაზიარი გახდა. [ისინი] ქართულად ლაპარაკობდნენ და თავიანთი წესისამებრ მღეროდნენ და ცეკვავდნენ. და რადგანაც, როგორც წესი, მისი უდიდებულისობა კეთილგანწყობილია ქართველებისადმი, წამოდგა და სათითაოდ ყველა უფლისწულს მუხლმოდრეკილმა მიართვა ფიალები. ისინიც, მუხლმოდრეკილები, „შენი ჭირიმე ბატონო“ („სენი ჯერიმე ბადანე“) იტყოდნენ და დაუბრუნებდნენ ფიალას! და ასე სათითაოდ, კაცი, ქალი, თუ ვაჟი გადააწოდებდნენ ერთმანეთს [ამ ფიალებს]. გვერდიგვერდ მჯდარი ორი კაცი ტკბილად საუბრობდა, [ისინიც] უცვლიდნენ ერთმანეთს ფიალებს და ბრწყინვალე ქართულ ცეკვას ცეკვავდნენ. ოქროს მონეტებს აფრქვევდნენ და ხანის საჭმელს მიირთმევდნენ. ალავერდი ხანმა ნავაზ ალის 3 000 თუმანი ნაღდი და 2 000 თუმანი ნატურით აჩუქა. მისმა უდიდებულისობამაც დაასაჩუქრა რა გარკვეული რაოდენობის თანხით უფლისწულები, გარიჟრაჟზე ამხედრდა და თავის სასახლეში მივიდა. და შუა ღამემდე ისინი, ვინც საღ გონებაზე იყვნენ, ესაუბრებოდნენ მას და მიეცნენ განცხრომას. მათთვის, ვინც ხანის სტუმრებად მოიაზრებოდნენ, სათითაოდ საგანგებო კარვები გაიშალა და ასევე საბრძოლო ცხენები გამოიგზავნა. მეორე დღეს, დაისვენეს რა, თეიმურაზის კარავში მივიდნენ, ქართულად ისაუბრეს. შემდეგ დღეს ლუარსაბის სახლში მოილხინეს და მიეცნენ განცხრომას. მათ სათითაოდ თავიანთი საჩუქრები მიართვეს რა, მისი უდიდებულისობა თავრიზისკენ დაიძრა.

توجه حضرت اعلیٰ از مراغه به بیلاقات سهند دارالسلطنه تبریز و آمدن اسکندر خان بانه ای کرد
مکری به آستان عالیشان و بتلطفات مخصوص گشتن و رسیدن ایلیچی ولی محمد خان و آمدن سلاطین
گرجستان

در این وقت خبر رسید که طهمورث خان والی کاخ و لوارصاب خان والی کارتیل بعزم آستان بوسی درگاه گیتی پناه با تحف و هدایای آن ولایت متوجه شده، بحوالی اردوی معلی آمده اند. حضرت اعلی فرسخی بود، خیمه و شامیانة اللهویردی خان را به استقبال مقرر داشتند که بر سر چشمه ای که در آن یک زده اسباب ضیافت مهیا نماید که بعد از نزول سلاطین گرجستان به سر چشمه حضرت سپهر رفعت ثریا مکان ظل سبحان نیز خود از شکار برگشته، بمکان نزول ایشان خواهد آمد اللهویردی خان بنوعی که زبان فلم از نوشتن عاجز می گردد اسباب ضیافت سلاطین زاده های گرجستان و حضرت اعلی و اعیان قزلباش را چنانچه در همت او گنجد و به آداب و قانون دانی او که دستور العمل میزبانان و قاعده دانان ایران بود، موافق باشند. ترتیب نموده خود در خدمت خلاصه دودمان داودی بگرات میرزا و خسرو میرزا برادرزادگان سمایون خان ابن عم پدر لوارصاب خان که جامع فنون علمی و عملی بود و نقاوه خاندان لوند خان عیسی خان ولد گرگین خان و برادران و فرهاد پاشا برا در طهمورث خان و لوند خان ولد کوستندیل خان و انابیگ خان ولد منوچهر خان والی آخته و غلامان و یوزباشیان استقبال پادشاهان بیهمال داودیه که هر یک در حسن و لطافت سرآمد دوران بودند و هر کس جمال و حال ایشان را ملاحظه می نمود به این بیت مترنم میگشت

هر لحظه یکی عیسی از پرده برون آری

مریم کده ها داری گویی به حجاب اندر

نموده ایشان را بخیمه و سراپرده که نصب نموده بود با دیدو فال والده طهمورث خان و دختران و زنان که همراه بودند فرود آورده هنگامه صحبت گرم شد. باده ناب شیراز با شراب نفیس گرجستان در یک مجلس جمع شد. سازنده و خواننده گرجی و ارباب طرب خان از هر طرف بهشتی را بنمایش آن جشن جنت مثال آوردند. چشم کروبیان ملاء اعلی جهت تفرج آن جشن نگران و قدرت الهی را در آفرینش آن غیرت حور و غلمان که بعضی از گرجستان تازه آمده چندی در خدمت حضرت اعلی بودند ملاحظه می نمودند بعد از آن که سر ایشان که همیشه از یاده تاب گرم است گرم تر گشت حضرت اعلی با قورچی باشی و علیقلی خان و ندر خان مهرداد و فرچقای بیگ که از داغستان آمده در سلک مقربان بدستور سابق منتظم بود، و محمد بیگ بگدلی و خلف بیگ سفره چی و مقربان از شکار معاودت نموده، بر سر خیمه خان رسید. داللهو بردی خان بنوعی که مرضی طبیعت حضرت ظل سبحانی و خدیو جهان بوده ۱۰

نگذاشت که سلاطین زاده‌ها به استقبال سوار شوند تا آنکه حضرت اعلی بی تکلفانه داخل خیمه خان شد؛ یکان یکان در قدم قبله و کعبه حقیقی خود افتادند حضرت اعلی آن ماه آفتاب را در آغوش مهربانی کشیده تلافیات بسیار نمود.

دید و قال والده طهمورث خان نیز با دختران و زنان گرجستان که بعضی را جهت خدمت حضرت اعلی و برخی را بقصد زیارت آورده بود، از نظر گذشته، مقرر شد که جمیع گرجیان قدیمی و جدیدی در مجلس خان نشسته صحبت گرجیانه مهیا سازنده و خوانندگی و رقص به آداب خود نمایند. حضرت اعلی بنوعی که در میان گرجیان متعارفت چوک زده به هر یک از شاهزاده‌ها پیاله ای داد ایشان نیز بدستور سر برهنه یک زانو را بزمین آشنا نموده، یک زانو زده، «سنی جریمه باد انه گفته پیاله دادند. و هر کس هر کس را می خواست از پسر و زن و مرد، پیاله بیکدگر داده دو کس که به یکدگر پیاله می دادند، پهلوی هم نشسته صحبت گرم کردند و لمحہ ای رقص گرجیان فرموده زرها نثار نمودند و طعام درویشانه که خان داشت صرف کردند سه هزار تومان نقد و دو هزار تومان جنس اللہویردی خان پیشکش نواب اعلی نمود؛ حضرت اعلی مجموع را به سلاطین زاده‌ها عنایت نموده، باتفاق ایشان، سیر شفق را بر بالای اسب کرده جهت شب بدولتخانه خاص تشریف آوردند و تا نیم شب هر کس شعور داشت بصحبت قیام نموده داد عیش دادند و روز. و جهت ایشان از سرکار خاصه شریفه جدا جدا خیمه و اسباب کارزار فرستاده مهمان خان نمودند دیگر که ایشان استراحت کردند به خیمه ایشان رفته آن روز را نیز بصحبت گرجیانه در خانه طهمورث خان گذرانیده روز دیگر در خانه لوارصاب خان مشغول عیش گشته هر یک پیشکش خود را گذرانیدند و حضرت اعلی از آنجا کوچ نموده روانه دارالسلطنه تبریز شد.

.....

დღესასწაულისა და წვეულების შემდეგ, ხანებმა დატოვეს ციხე-სიმაგრე და კარვებში წავიდნენ. დილით მოურავ ბეგი მთავარსარდალთან მივიდა და შეატყობინდა, რომ კათოლიკოსის შთამომავლები (კათოლიკოსი, რომელიც მამამთავარია ქრისტიანობისა და ასევე თბილისელების მექის) თბილისის აკლდამის მცველი შესაწირს აგროვებენ, ოქრო-ვერცხლისა და ძვირფასეულობის სახით. და ეს

აკლდამა ქართველ მეფეთა განსასვენებელი ადგილია. ტრადიციისამებრ, ვინც იქ დაიკრძალება, მიუხედავად მისი სტატუსისა, მათთვის მზადდება ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი ჯვრები და ფიალები, რომელსაც საფლავში ჩაატანენ მიცვალებულს. ტრადიციის მიხედვით, თუ კახეთში კათოლიკოსი გარდაიცვლება, მაშინ იმერეთიდან ინიშნება შემდეგი. შემდეგ აირჩევენ ქართლიდან, შემდეგ ახალციხიდან და შემდეგ კი სხვა მხარეებიდან, სანამ ამ მხარის კათოლიკოსი არ მოკვდება შემდგომი, სხვა მხარისა და წარმომავლობის ვერ დაინიშნება. 52 წლის განმავლობაში იჯდა კახეთში კათოლიკოსი და აკლდამას იცავდა. მათ ტერიტორიას ერწო-თიანეთს უწოდებენ, ხოლო გვარს, გუარამის ძეს (გუარამ-ოღლის).

بعد از ضیافت و جشن خوانین از قلعه بیرون آمده بخیمه خود آمدند و مورو بیگ صبحی خاطر متر بخدمت نموده نشان من تر نشوند که آب پادشاهی خود را از کشتی کس بولا خبر از من نفر آدم که ۱ سپهسالاری، آمده خبر آورد که اولاد گورام کتله گوز که مفتی دین عیسوی و متولی گورخانه تفلیس که گرجیان آن مکان را مکه خود میدانند و مقبره پادشاهان عظیم الشان نه تومان گرجستان آنجاست و نذورات و وقفیات از طلا و نقره و مرصع آلات که هر کس ساخته و می سازد، نزد او جمع شده چون مقرر است که هر کس را در آن مکان دفن نمایند فراخور حال متوفی، خاج و صراحی و پیاله شراب از انواع جواهر ترصیع داده در قبر او دفن می نمایند؛ و عدد جمعیت ظاهری و دفنی آن مکان از حساب بیرونست و کتله گوز مقرر است که چون از ولایت کاخ ت فوت شود از باشی آچوق تعیین مینمایند و بعد از آن از کارتیل و بعد از آن از آخسقه و بعد از آن از باقی محال که نه گرجستان و نه فرمانفرما دارند و تا کتله گوز ولایتی فوت نشود، از ولایتی دیگر که از آن اولاد کتله گوز میکند تعیین نمیشود و قریب پنجاه و دو سال بود که کتله گوز از ولایت کاخ ت در گورخانه بود و الکای ایشان را ارضو و تیانات می گفتند و آن اولاد را گورام اغلی می نمایند.

ისა ხანის ტახტზე ასვლა

მაშინვე ღვთის წყალობა და მეფური გულისხმიერება ერგო თეიმურაზ ხანის ბიძაშვილ ისა მირზას, რომელსაც მისი უდიდებულესობის მსახურებაში მიუღია რა ისლამი, ყურანის ყარი და გასაოცრად ნიჭიერი ახალგაზრდა იყო. და ის კახეთის მმართველად (რაც ისედაც ეკუთვნოდა) დაჯდა. და ბრძანების თანახმად, ქართველმა მეფეებმა ისა მირზა მეფურ ხალიჩაზე დასვეს რა, თავზე ოქრო გადააყარეს. მისმა უდიდებულესობამ გაითვალისწინა და როგორც ქართველთა წესია, დასვამენ რა დავითის მოდგმის ხალიჩაზე თავიანთ მეფეებს, ყველა ღვთისმსახური ფედავი და აზნაური, ოქროს მირთმევის შემდეგ, ფიალა ღვინოს თავიანთი მეფეების ხელიდან შესვამენ და იმავე ფიალით შეჰფიცავენ ერთგულებას. ამგვარად, ქართველმა აზნაურებმა, იქნებოდა ეს მუსლიმი თუ ურჯულო, ისა ხანს ერთგულება შეჰფიცეს. დიდებული წვეულება გაიმართა იმ დღეს. ისა ხანი თავისი წინაპრების ტახტზე დაჯდა. მისმა უდიდებულესობამ ჩამოატანინა 35 ზერა'ი94 სიგრძისა და 24 ზერა'ი სიგანის, ოქროს ძაფით მოქარგული, ქერმანში მოთელილი თეთრი თექის კარავი, ერთი ხალიჩა, თექის მოსასხამი [ეს ყოველივე] ქერმანელი ოსტატების, ხალიჩის მქსოველი მირზა ალისა და ნაზდის მთელავი მოჰამად ჰოსეინის ნახელავი იყო. კარვის ბოძები აბანოზის ხისგან გამოეთალათ, ხოლო ოქროს ჯაჭვები ისე დაემზადებინათ, რომ გადაადგილებისას დაშლა-აწყობა არ გამწვანდებოდათ. კარავს თორმეტი წყვილი კარ-ფანჯარა ისე დაუყენეს, რომ ყველა მხარეს გადიოდა და სხვა დანარჩენ მისთვის საკადრის კარვებთან ერთად [მისმა უდიდებულესობამ] აჩუქა რა 94 სიგრძის საზომი ერთეული, რომელიც 104 სმ-ს ტოლია. ამ ერთეულს უფრო მეტად ფარჩეულით მოვაჭრეები იყენებდნენ. ისა ხანს, ბრძანა, რომ ის სამეფო ალაგას მხარეს გაემალათ. [ისა ხანი] მისი უდიდებულესობისგან გამარჯვების მომტანი კარვისკენ წავიდა რა, ყიზილბაშმა სულთნებმა და გამარჯვების მომტანმა ლაშქარმა მიულოცა მას. მისმა უდიდებულესობამ კახეთის ლაშქრობისთვის 1000 თუმანი გამოჰყო. ასევე, მაჰდი

ყული ბეგ ახურბაშიძე 95 აჩუქა [ისა-ხანს] მოოჭვილი ლაგამ-უნაგირიანი ერაყული ცხენი. მეჰდი ყული ბეგმა აამხედრა იგი [ისა] და ქართველი დიდებულები, უფლისწულების გამოკლებით, ისა ხანის კარვისკენ გაემართნენ რა, დიდი პატივისცემით მიაცილეს იგი სახლამდე.

على الفور، عنایت الهی و شفقت پادشاهی ترین حال سلاله السلاطین عیسی میرزا ابن عم طهمورت خان که در خدمت اعلیٰ بشرف اسلام رسیده قاری قرآن و جوان مستعد قابل بهمتی بود و این بیت نتایج طبع وقاد اوست

شعر

نازم بشخص غیرت شیطان که خود نکرد

ضایع از بهر درگه دیگر سجود خویش

گردیده، بخطاب خانی و فرمانفرمایی ولایت کاخ که موروثی او بود سرافراز گشت و بدستور سلاطین گرجی عیسی میرزا را بر قالیچه سلطنت نشانیده زر نثار نمودند و حضرت اعلیٰ مقرر داشت که چنانچه در میان گرجی رسم شده که سلاطین خود را در حین جلوس بر قالیچه داودی نشانیده هر یک از فدویان و از ناوران بعد از ایثار نثار پیاله شراب از دست سلاطین خود نوشیده به همان پیاله بیعت بر او میکنند آن روز جشن عظیمی. جمیع گرجیان از مسلمان و کافر آمده، بیعت با مع مرزا بارت دی عیسی خان نمایند نموده، عیسی خان را بر سریر سلطنت موروث جلوس فرمودند و آلاچوب که حضرت اعلیٰ مقرر داشته بود که از نمد کرک سفید در کرمان مالیده بودند در سی و پنج زرع طول و بیست و چهار زرع عرض و بر بالای نمد طلا دوزی نموده، یک فرد قالی و یک فرد نمد تکیه که استاد میرزا علی قالیباف و استاد محمد حسین نمدمال در کرمان موافق آلاچوب ساخته چوبهای آلاچوب را از آبنوس تراشیده زنجیرهای طلا قرار داده بودند که در حین کوچ و نزول وصل و فصل دشوار نباشد و دوازده زوج در و پنجره داشت که در وقت نصب آن بر اطراف و جوانب قرار مییافت با سایر سرادقات که در خور آن بود، به عیسی خان عنایت نموده، فرمودند که در جنب دولتخانه خاص نصب نمایند. بعد از برخاستن از خدمت حضرت اعلیٰ به خیام نصرت فرجام رفته سلاطین قزلباش و عساکر منصوره که نسبت آشنایی داشتند. به تهنیت این دولت عظمی رفته مبارکباد گفتند و حضرت اعلیٰ سه هزار تومان بجهت سامان عزیمت کاخ عنایت نموده اسب

خانه زاد با زین و لجام مرصع مرحمت نمودند و مقرر شد که مهدیقلی بیگ میر آخور باشی ایشان را سوار نموده اعیان گرجی سوای شاهزادگان تا سراپرده او در جلو عیسی رفته، به اعزاز تمام او را بمنزل فرود آوردند.

ქართველი მოურავ ზეგის მოსვლა დიდებულ სასახლეში და ქართველი სულთნების დაუმორჩილებლობა

იმ დროს, როდესაც მისი უდიდებულესობა ესფაჰანში იყო, ცნობილ ქართველ მოურავს, რომელსაც ისა ზეგსაც უწოდებდნენ და ქართლის ხანის, ლუარსაბის მსახურთა რიგებში იყო, ხოლო ლუარსაბ ხანმა იგი ქართველ აზნაურთა შორის გამოარჩია, მისცა თბილისის მმართველობა და მოურავობა, დარულობას რომ უწოდებენ. ცოტა ხნის შემდეგ ლუარსაბ ხანს მისი [მოურავის] დის მიმართ, რომელიც მსახურობდა ეკლესიაში, ქართველების წმინდა ადგილას გრძნობა და მიჯაჭვულობა გაუჩნდა, იმ გოგოს ევარა შავი თავსაბურავი, რომელსაც ქართველები თურექას უწოდებენ. თავიანთი კანონის მიხედვით, ყოველთვის, როდესაც 9 წლის ბიჭი ღვთისმსახურებას იწყებს და არ ტოვებს [ტაძრის] ტერიტორიას, მას უწოდებენ კათალიკოსს. ხოლო როდესაც იგივე სურვილი გოგოს გაუჩნდება, მას უწოდებენ „დაჰ დაჰ ბიზ-ს“ [დედები]. (ამ შემთხვევაში ავტორი გადმოგვცემს სიტყვა- დედებს.)

آمدن مورو بیگ گرجی بدرگاه معلی و اظهار مخالفت سلاطین گرجستان و بنای مسجد جامع صفاهان و رجوع محاسبه مقصود بیگ ناظر به الله بیگ و قاضی محمد و محاسبه وزیر صفاهان به آقا ابوالفتح فوت محمد بیگ بگدلی و شاهکرم بیگ اوریاد و میرزا محمد باقی حالاتته

در این وقت که حضرت اعلی در صفاهان بود مورو گرجی که عیسی بیگ نام داشت و در سلک ملازمان لوارصاب خان والی کارتیل منتظم بود و لوارصاب خان او را در میان از ناوران گرجستان ممتاز

ساخته بحکومت تفلیس و خطاب مورویی که داروغه را گویند مخاطب ساخته بود و بعد از چندی لوارصاب خان را به همشیره زاده او که در کلیسیای گورخانه که معید گرجیان است بجاوب کشی و تفاوت انجیل قیام داشت <جمعیت تمامی بهم رسید و دختر مذکوره> طیلسان سیاه که گرجیان تورکه گویند بر سر انداخته به قانون خود که هر گاه نه سال پسری در گورخانه بعبادت قیام نموده از آن محوطه بیرون نرود او را کتله گور می گویند و چون دختری اراده این امر نماید به ده ده بیز مخاطب میگردد

ჩერქეზების ტომის [ირანის] ერაცში წასვლის შემდეგ გაირკვა, რომ თეიმურაზ ხანი არ დარჩენილა თავის სამეფოში, ის ყარაიაზის გზით ქართლში წავიდა. ლუარსაბ ხანიც, ფადეშაჰის რისხვის გამო იმერეთში გაემგზავრა. ისინი შეწუხებულები და ჩაფიქრიანებულები გაერთიანდნენ. ღვთის ფრთის ქვეშ მყოფმა მისმა უდიდებულესობამ ბრძანა, მოჰმად სოლთან შამს ად-დინლუ, ხანები და სულთნები ქართლში შესულიყვნენ და იქაურობა დაეპყროთ. მათ აიღეს თბილისი, კაცი გააგზავნა იმ სამეფოში მომავალი წლის მოსავლის საკითხთან დაკავშირებით და დივან ბეგად დანიშნა.

მისმა უდიდებულესობამ ზამთარი გრემში დაჰყო და ასე გადაწყდა, რომ იმ ცის სფეროს ბანაკის მცხოვრებლებს, ბაღჩა-ბაღები ვარდნარითა და რეიჰანით უნდა გაემუნებინათ, რადგან მისი უდიდებულესობა ყველა დიდებულისა თუ უქონელის სახლში თავად მივა და თუკი ვინმეს ბაღი არ ექნება გამუნებული, შაჰის რისხვა არ ასცდება. და ღვინის აკრძალვა, რაც საქართველოში შეუძლებელი იყო, საბოლოოდ გადაიდო. თუ ვინმეს თავის მეგობრებთან საუბარი და დროის გატარება მოუნდებოდა, კიდევ ისიამოვნებდა [ღვინით].

بعد از رفتن طایفه چرکس بولایت عراق بصحت پیوست که طهمورث خان تاب توقف در ملک خود نیاورده از راه قرایازی متوجه ولایت کارتیل گردید و لوارصاب خان را نیز از غضب پادشاهانه اندیشناک ساخته باتفاق یکدیگر متوجه ولایت باشی آچوق شده اند. حضرت اعلی ظل الهی حکم کردند که محمد سلطان شمس الدینلو و خوانین و سلاطین بولایت کارتیل درآمده آن خطه را بتصرف آورند ایشان

عازم ولایت نفلیس شده بتصرف درآوردند و کس جهت ضبط محصولات ارتفاع سال آینده به آن ملک حضرت اعلیٰ زمستان را در ولایت گیرم نموده مقرر شد که جمیع اهل فرستاده دیوان بیگی تعیین نمودند اردوی گردون شکوه باغ و باغچه طرح انداخته گل و ریاحین سبز نمایند که حضرت اعلیٰ خود بخانه هر کس از اعلیٰ و ادنی خواهد آمد؛ هر گاه کسی باغچه نساخته باشد مورد غضب شاهانه خواهد شد. و منع شراب که در گرجستان ممکن نبود بالکل رفع شده مقرر شد که هر کس با یار و دوست خود در صحبت داشته عشرت مینموده باشند

მისი უდიდებულესობის ყარაბაღში წასვლა, თეიმურაზ ხანის და ისა ხანის

მისი უდიდებულესობის წინაშე ქედის მოხრა

ქართველი დავით ხანის შვილი თეიმურაზ ხანი, რომლის შესახებაც ადრე, ბიძამისი კონსტანტინე ხანის მოკვლასთან დაკავშირებული ამბის შესავალში დაიწერა, ხანობის ტიტულსა და საქართველოს მეფეთა შორის ითხოვდა ხალიჩაზე ჯდომას. ბრძანების თანახმად, იგი თავისი წინაპრების შთამომავლობით მიღებულ ტახტზე დასვეს და მან ირანის დიდებული შაჰის კარზე ძალაუფლება მოიპოვა. გასულ წელს, როდესაც მისმა უდიდებულესობამ იგი დედასთან, დედოფალთან და საქართველოს გავლენიან პირებთან მოსალაპარაკებლად გაუშვა, არ დაუსვამს ის [თეიმურაზი] ტახტზე. ახლა კი „შემოირტყა რა მორჩილების ქამარი“, გიორგი ხანის ვაჟიშვილებმა, ისა მირზამ და ქეშიშმა, თავიანთი ბიძა, რომელმაც მოკლა კონსტანტინე, მის უდიდებულესობასთან მიიყვანეს. და იმ მეფურმა გულისხმიერებამ, რომელიც თეიმურაზის მორჩილების მიმართ იყო გამოხატული, ამ უკანასკნელის ბედი გააბრწყინა. მისმა უდიდებულესობამ თავად აიყვანა რა იგი წინაპრების ტახტზე, ქართველებმა, აზნაურებმა და ბაჰადურებმა (მამაცებმა, გულადებმა) თავზე ოქრო დააყარეს და მიულოცეს მას. მან თავად მიაწოდა რა მათ ღვინის ფიალები, აღიარა მათი მმართველობა. ისა მირზა და ქეშიში კი ძველ ღოღამს, ღოღამების აღმზრდელს (ლალეს), ფარჰად აღას მიაბარა და შესაბამისი სარგო დაუნიშნა. თეიმურაზს მისცა რა

წასვლის ნება, მისმა უდიდებულესობამ გაათავისუფლა იგი და ძვირფასი ხალათებითა და საპატო სამოსით კახეთში გაუშვა.

طهمورث خان ولد داود خان گرجی که سابقاً حقیقت حال او در مقدمات قتل کوستندیل خان عم او نوشته شد بخدمت اشرف ،آمده استدعای خطاب خانی و قالیچه نشینی سلاطین گرجستان را مقرر است که در خدمت پادشاهان عظیم الشان ایران به مسند اجداد متکی گشته صاحب اختیار میگردند و در سال گذشته که حضرت اعلی او را جهت جمعیت خاطر دیدوفال والده مشارالیه و تواتان گرجستان فرستاده بود بر قالیچه سلطنت متمکن نشده بود بخدمت شتافته، کمر اطاعت بر بست و عیسی میرزا و کشیش ولدان گرگین خان عم خود را که کوستندیل خان باتفاق پدر بقتل رسانید بشرف خدمت حضرت اعلی آورده بملازمان خاصه شریفه سپرد. شفقت شاهی نسبت بحال طهمورث و اظهار اخلاص آن پرتو انداخته او را بدستور آبا و اجداد بدست مبارک خود بر تخت کاخت که آن قالیچه است برآورده گرجیان و بهادران و از ناوران زر نثار نموده تهنیت گفتند؛ و او هر کسی را یک جام شراب بدست خود داده، بیعت نمود. عیسی میرزا و کشیش اولاد گرگین خان را حضرت اعلی به فرهاد آقای غلام قدیمی که لله غلامان بود سپرده مقرری تعیین نمودند و طهمورث را رخصت انصراف داده با خلعات فاخره روانه ولایت کاخت گرجستان ساختند؛ و خود از بردع متوجه کورک چایی شده چون محل شهادت شاهزاده نوجوان سلطان حمزه میرزا ننموده گذشتند.

ელენე ათაბაგი

ამ დროს მისმა უდიდებულესობამ აზერბაიჯანში თავისი ძალაუფლება გაამყარა და დაიპყრო იგი ძალისა და განგების მეშვეობით. ხონთქარმა იუსუფ ფაშა ახალციხეში გააგზავნა. შეიკრიბნენ იუსუფ ფაშას მომხრეები, ქრისტიანები თუ მუსლიმები, და ამ უკანასკნელს, რომელსაც ისლამი მიეღო და ახალციხის დიდგვაროვანებს მიეკუთვნებოდა, ამავე მხარის მმართველობა გადასცეს. და როგორც კი იუსუფ ფაშამ ბეგლარბეგობა და ისლამი მიიღო, ნათესაური კავშირი გაწყვიტა და იმ მიწებზე, რომელიც ათაბაგ ხანის სამფლობელო იყო და დედოფალი დაპატრონებოდა, ახლა ამ უკანასკნელს იქ აღარ უშვებდა. ელენე ათაბაგს დედოფალმა ათაბაგი წაიყვანა და თავის მსახურებთან და დაახლოებულ პირებთან ერთად ერევნის ციხეში მის უდიდებულესობას ეახლა და დახმარება სთხოვა.

ბრძანების თანახმად, ალი ხან მოვაფეცი, ალი ხან სულთან შამს ად-დინლუ, შაჰმირ ხანი და ჯგუფი ამირებისა, რომლებიც ამ დროს იმ საზღვართან იმყოფებოდნენ, მაზანდარანელ თოფანგჩებთან ერთად, მინზამ ქია სოჰრაბ ლარიჯანის სარდლობით ათაბაგ ხანის დასახმარებლად გამწესეს.

რადგანაც ათაბაგ ხანი ჯერ ბავშვი იყო, დედოფალმა, ძველი ქართული წესის მიხედვით, სახელმწიფოს სიძლიერისა და ქვეყნის მართვის სიმბოლო, მოოჭვილი გვირგვინი თავად დაიდგა თავზე. შეკრიბა 7 000 კაცი თავისი და ქართლის საქართველოდან და სულთნებთან და თოფანგჩებთან ერთად ახალციხის ციხისკენ დაიძრა, სადაც ბრძოლა გაჩაღდა.

در این وقت که حضرت اعلیٰ بر ولایت آذربایجان مستقل شد یوسف پاشا نامی را وکلای حضرت خواندگار که از میرزادهای آخسقه بود بیگلربیگی آخسقه نموده، فرستادند. سکنه و رعایای گرجی و مسلمان آخسقه جمعیت بر سر مشارالیه که بشرف اسلام مشرف بود، نموده، ولایات را بتصرف او دادند؛ و یوسف، پاشا بمحض شرف اسلام یافتن و بیگلربیگی شدن قطع صلہ رحم جایز داشته چند محل که در زمان سابق جهت اوقات گذرانی اتابیک خان در تصرف ایلنه بیگم بود تغییر نموده او را دخل نمی داد دیدو فال اتابیک را برداشته با جمعی از ملازمان و مخلصان در سر قلعه ایروان بخدمت حضرت اعلیٰ رسیده کومک طلب حسب الامر اعلیٰ علی خان موافق و علی خان سلطان شمس الدینلو و شاهمیر خان و جمعی از .داشت امرا را که در آن سرحد بلد بودند با جمعی تفنگچیان خاصه شریفه مازندرانی بسر کردگی کیا سهراب لاریجانی بکومک اتابیک خان مقرر داشتند چون اتابیک خان طفل بود دید و فال بقانون قدیم گرجیان کلاه مرصع پادشاهی را که میراث سلطنت و نشان مملکتداری و مملکت گیری است بر سر نهاده هفت هزار کس از ولایت گرجستان خود و کارتیل جمع نموده با سلاطین و تفنگچیان بر سر قلعه آخسقه رفته جنگ در پیوست چند ماه، جمعی کثیر را از جانبین بکشتن داده به نیروی دولت شاهی و زور بازوی دشمن کاه آمده از تصرف یوسف پاشا گرفت و سر یوسف پاشا را با سر ملازمان او و آخر آورده و کلاه سلطنت را بر سر ولد خلف خود که وارث تخت پدر بود نمودند.

გიორგი სააკაძე

ქართველი უმაღლური მოურავი, რომლის სტატუსმა და მდგომარეობამაც ისფანდიარ ბეგის სიკვდილის შემდეგ განმაცვიფრებელ მწვერვალებს მიაღწია, იმედოვნებდა, რომ მისი უდიდებულესობა, აიღებდა რა ყანდაარს, მას გადასცემდა. მას ასევე ეგონა, რომ ბაღდადის მმართველობასაც, სადაც მისი ძმა ქაიხოსრო ზარბაზნის გასროლით დაიღუპა, მას ჩააბარებდნენ. და არ იცოდა, თუ რაოდენ დიდი იყო მისი უდიდებულესობის ძალაუფლება!

چون در خاطر حضرت اعلى بنوعى كه مكرر مرقوم شد رسوخ يافته بود كه بتوفيق رب العزت فتح قلعه وان نمايد و قرارداد آن بود كه بعد از جشن نوروز سلطانى، سپهسالارى قرچقاى خان را به به آن خدمت مأمور سازند، مورو گرجى نمك بحرام كه تقرب و عزت او بعد از فوت اسفنديار بيگ بمرتبه اى رسیده بود كه مافوق آن متصور نبود و قرارداد خاطرش آن بود كه حضرت اعلى بعد از تصرف دارالقرار قندهار آن ولايت را به او عنایت خواهد نمود و در دارالسلام بغداد نیز كه كيخسرو بيگ برادر او بضرب توپ از پای درآمد توقع حكومت داشت و قدر تقرب بزم شاهنشاهى نمى دانست .

.....

დიდი ხნის ფიქრისა და მსჯელობის შემდეგ (მით უფრო, რომ ამ დროს ირანისთვის ასეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, განსაკუთრებით კი ამ მხარეში, ამ პირშავის (ე.ი. მოურავის) უმგავსო რეპუტაციის მქონე კაცის გადასაწყვეტი იყო), მის უდიდებულესობას მოახსენეს, რომ კახეთში ამბოხისა და არეულობის თავიდან ასაცილებლად საჭიროა ამ მხარის დარბევა და აოხრება.

بعد از تأمل بسیار و توطئه بیشمار كه مدار مصلحت مهمات ايران خصوصاً آن دیار در آن وقت با آن روسیاه بود، بر آن قرار داده خاطر نشان حضرت اعلى نمود كه ولايت كاخت را بالكلية تاخت و تاراج نموده از ناور و سپاهی آن ولايت را بقتل رسانیده بيكر خان را بولايت ديگر ميبايد فرستاد كه خاطر از جانب فتنه جمع شده، فتورى واقع نشود چون گرجستان كاخت بدستور خراب باشد

.....

მიუხედავად იმისა, რომ 30 წლის ერთგულად მსახურების (აქედან 20 წელი მთავარსარდალი იყო და დიდ სიმამაცესა და გამბედაობას იჩენდა) განმავლობაში მთავარსარდალს არასდროს მისი უდიდებულესობის ნებისგან არ გადაუხვევია და არც არასდროს მიუცია მტრისთვის საბაზი, მის გამოცდილებაში ეჭვი შეეტანათ, ახლა ციხის აღების საქმე მოურავ ზეგს დაევალა. ვინაიდან მისი უდიდებულესობის ნების საწინააღმდეგოდ მოქმედება სუფიური კანონისა და დიდებული საგვარეულოს ღალატად ითვლება, მთავარსარდალმა მორჩილად მიიღო ეს გადაწყვეტილება და მოურავ ზეგი თავის მრჩევლად მიიღო. ხშირად გაიფიქრებდა, რომ, რადგანაც მისი უდიდებულესობის ბუნება ასეთია, რომ ყველა იმ გაძლიერებულ მსახურს, რომელიც მიადწევს ძალაუფლებას, თავიდან იშორებს, იქნებ ჩემი სიცოცხლაც მოურავის ხელშიაო?! აბა, განა რას ემსახურება ჩემი ძალაუფლებისა და მოვალეობის ამ უმაღლური ქართველისთვის გადაცემა?!

اگر چه سپهسالاری را تواضع آن نبود که بعد از اخلاص و غلامی سی سال که بیست سال بخدمت سرداری و سپهسالاری و صف شکنی قیام داشت و امری که خلاف رضای حضرت اعلی بوده باشد و معاندان حمل بر بی تدبیری و سهو امور مملکت داری و قلعه گیری نمایند از او واقع نشد عنان اختیار او را بدست مورو بیگ دهند، چون خلاف امر جهان مطاع در قانون صوفیان و مخلصان آن دودمان رفیع البنیان محض کفر و کفر محض است سر رضا، جنابانیده اطاعت فرموده مورو بیگ را قدوه امور خود دانسته گاهی بخاطر می رسانید که چون شیوه حضرت اعلی آنست که هر یک از بندگان را که قدر و منزلت از حد اعتدال تجاوز نموده در مقام قتل او درآمده انهدام بنیان او می نمایند، یحتمل که حکم قتل من نیز به مورو بیگ شده باشد؛ والا چه معنی دارد که عنان اختیار مرا بدست گرجی نمکحرام داده، بی آنکه تقصیری از من در مدت سپهسالاری ایران بوجود آمده باشد، مطیع او وضع بود از خدمت حضرت اعلی در دارالسلطنه فرح آباد، بعد از نوروز فرمایند. بهمه مرخص گردی سعد، خیمه اقبال بجانب گرجستانان ان را با عیسی دار. نصب نمودند. معتمدان و انسان بسیار و د بر آن از ناور ز جانب از طرف د بست یابد ی خاطر ز ایشان ت صبیة فرستاده گرجیان

.....

იმ ველაიათის აზნაურებმა და ლაშქარმა წყეული მოურავისგან, რომელიც მათი უხუცესი და ვაჟილი იყო, ეს ამბავი რომ გაიგეს, მუსლიმად მიიჩნევდნენ რა მას, ვერ იფიქრეს, რომ ეს უკანასკნელი რწმენას უღალატებდა. იფიქრეს, ამ ყოველივეს სულიერი სიმშვიდის და თავისუფლებისთვის აკეთებსო. უპახეს, რომ თუკი ყარჩილა ხანის განზრახვა თქვენთვის ცნობილია, მაშინ, თუ საჭიროდ ჩათვლით, გავერთიანდეთ ზურაბ ბეგის წინააღმდეგ და ჩვენს ბედზე ვიფიქროთო. ამ არამზადა ძაღლმა უთხრა მათ: „თუ ჩემს სიტყვას არ გადაუხვევთ, დამემორჩილებით და ჯვარზე დაიფიცებთ, ისლამზე უარს ვიტყვი, რათა ვიხსნა ამ მხარის ხალხი ყიზილბაშთა ტყვეობიდან! რათა არ მოკვდნენ ისინი მათი ხელით! ხანების და სულთნების კახეთის ლაშქრობიდან დაბრუნებამდე, მთავარსარდალს მოკლავ, ციხე-სიმაგრეს ხელში ჩავიგდებ და მუსლიმი მამების შვილები, თავად მუსლიმი სიმონ ხანი და მაზანდარანელი მეთოფეები საერთოდ ვერაფერს დაგვაკლებენ! გამოვიყვან მას [სიმონ ხანს] ციხე-სიმაგრიდან დანარჩენ თოფანგჩიებთან ერთად და იარაღაყრილსა და შიშველ-ტიტველს განჯაში გავუშვებ. შემდეგ კი ამ მიწებს ხელში ჩავიგდებ რა, მთავარსარდალს მოკვლავ და ლუარსაბ ხანის დას, რომელიც ფეიქარ ხანის ცოლია, წამოვიყვან და სიმონ ხანის და ბაბუამისის ტახტზე დავსვამ!“

ქართლელების გარკვეულმა ნაწილმა წყეულ მოურავთან შეკრა პირი. ისინი შეიფიცნენ და თავიანთ მხარეებში კაცი გაგზავნეს, რათა ყველა მხრიდან შეეკრიბათ ლაშქარი. ზემოთ ნახსენები გეგმების შესახებ სიმონ ხანმა არაფერი იცოდა. მოილაპარაკეს რა შეთქმულების შესახებ, გადაწყდა, რომ მოკლავდნენ მთავარსარდალს, იუსუფ ხანსა და დანარჩენ მუსლიმებს. ასევე მემატთანებს, მუსიკოსებს და სხვა თანმხლებთ. საღამოს სიმონ ხანი მთავარსარდალთან, ანდუყაფარ ბეგთან და დანარჩენ ზემოჩამოთვლილ პირებთან ერთად საუბრობდა და სუფთა ღვინოს სვამდა. ამავდროულად, მოურავ ბეგმა იფიქრა, რომ რადგან ორი-სამი დღეა სიმშვიდეა, ხანებისა და სულთნების დაბრუნებამდე და ციხე-სიმაგრის სურსათ სანოვაგით მომარაგებამდე ნადირობისთვის მშვენიერი დროა. თუ ბრძანება გაიცემა, მაშინ დილით გუშქულისკენ დაიძრებიან. იქ ტბა სავსეა ბატებით, წეროებითა და

იხვებით. თუ მოეწონებათ, იქვე დარჩებიან, თუ არადა, სხვა ადგილს შეარჩევენ. რადგანაც იუსუფ ხან მირშექარბაში, ნადირობის დიდი მოყვარული იყო, მან ყველაფერი წინასწარ მოაგვარა და მოატანინა, რაცკი რამე იყო საჭირო ნადირობისთვის. მთავარსარდალსაც მოუხდა რა ნადირობა, გადაწყვიტეს, ერთად ენადირათ. შემდეგ დაიშალნენ და დასასვენებლად წავიდნენ. გამთენიისას მთავარსარდალი ჯერ დილის ლოცვისთვისაც კი არ იყო გაღვიძებული, რომ შეატყობინეს, მოურავ ბეგი გარეთ, ცხენზე ამხედრებული, სანადიროდ წასასვლელად გელოდებაო. მთავარსარდალი წამოხტა ლოგინიდან, სასწრაფოდ წაიკითხა დილის ნამაზის ორი რაქათი, კაცი გაგზავნა იუსუფ ხანთან და კარვიდან გამოვიდა, რათა ცხენზე ამხედრებულიყო. ის იყო, უნდა ამხედრებულიყო და ჯერ კიდევ ლოცვას კითხულობდა, რომ წყეულმა მოურავმა ფერდში შუბი გაუყარა და ძლიერი დარტყმით ჩამოაგდო ცხენიდან. რომ დაინახა, რაც ხდებოდა, მთავარსარდალმა ჰკითხა მოურავს: მოურავო, ეს მურშიდის ბრძანებააო?! მოურავმა უპასუხა: ხანო, არავითარი მურშიდი, ეს ჩემი ბრძანებააო!

და ქართველებმა, იმიშვლეს რა თავიანთი ხმლები, გამოსალმეს სიცოცხლეს მარადიული გამარჯვების მაგალითი, ეს დიდებული მთავარსარდალი. ემამ ყული ბეგმა (იგივე ემამ ვერდი ბეგი) რომ თავისი სახელგანთქმული მამა მოკლული დაინახა, დერვიშ ბეგ თან და სხვა ღოღამებთან ერთად გარეთ გამოვარდა. თუმცა ყველანი აჩეხილები და აკუწულები იხილა. ის არამზადა მოღალატე კი იუსუფ ხანის კარვისკენ დაიძრა. იუსუფ ხანმა რომ მთავარსარდალის ამბავი გაიგო, და დაინახა, მოურავი აქეთ მოდიოდა, და მის კარავს უახლოვდებოდა თქვა: „ეს ნამდვილად ბედისწერაა!“ მოურავი კარგს არაფერს გვიპირებს, მის სახეზე ბოროტებაა ასახული და ჯანყის ელფერი გასდევსო. ღვთის ნება თუ იქნა, ერთი გასროლით მოგკლავთო. არადა, იუსუფ ხანს რომ იმ დროს მართლაც მოეკლა მოურავი, განა ასეთი არეულობა იჩენდა თავს?! თუმცა, მან თავისი უკიდურესი სუფიური პატიოსნების და ერთგულების გამო ეს ვერ გააკეთა. რადგან თვლიდა, რომ ამქვეყნად თუ რამე ხდება, ღვთის ჩრდილის ბრძანებით ხდება. თავისი და თუნდაც შვილებისა და ნათესავების დროებითი

ამქვეყნიური ყოფის გამო ის ვერ აღუდგა წინ და ვერ შეეწინააღმდეგა დიდებულ ბრძანებას. თუნდაც მისი სიკვდილის შემდეგ ამას ხოცვა-ჟლეტა მოჰყოლოდა. ის დარწმუნებული იყო, რომ ეს მისი უდიდებულესობის, ქვეყნიერების მფარველის ბრძანება იყო. და მზაკვარმა მოურავმა, მისი ნების საწინააღმდეგოდ რომ ვერ მოქმედებდნენ ისეთ ურჯულო მეომრებთან ერთად, თავისი რწმენის ერთგული ხანი ხმლით გააპო. ხანის ვეზირი ჰოსეინ ბეგ თეჰრანი, მირ ჰაშემ მონში და სხვა თანმხლები დაახლოებული პირებიც მასთან ერთად გამოასალმეს სიცოცხლეს. რამდენიმე ასტროლოგი და მუსიკოსი რაღაც ხანი არ მოკლეს, თუმცა შემდეგ ისინიც გამოასალმეს სიცოცხლეს. შირვანის უხუცესი მალიქ მოჰამმად შარიფი, მოახტა რა ცხენს, ამ საშინელ ბრძოლას თავი დააღწია. ქართველები ორდუბაზარში დაუნდობლად ხოცავდნენ ყველას, ვისაც გადააწყდებოდნენ. ბანაკში მყოფმა ბაზრის გილდიის რამდენიმე წარმომადგენელმა მოახერხა და მთებში დაიძალა. რაღაც ნაწილიც ციხე-სიმაგრეში შეიკეტა. ამასობაში კი მოურავმა ხანებისა და მაცხოვრებლების ქონება მითვისა. მასვე დარჩა მთავარსარდლის, იუსუფ ხანისა და დანარჩენების 15 000 აქლემი. მოურავ ბეგმა ტყვედ აიყვანა ვასალ ბეგი, რომელიც, ბრძანების თანახმად, ყარაბაღის გადასახადების ამკრეფი იყო. დანარჩენი კი ამის მიხედვით შეგვიძლია განვსაჯოთ...

როდესაც წმინდა ქალაქ მეშჰედში მთავარსარდლის სიკვდილის ამბავი მივიდა, ჰაჯი მოჰამად ხან ყოდსიმ, ამლაჰ ალ ფუსაჰას სახელით ცნობილმა და ხორასანში იმ დროის გამოჩენილმა ლიტერატორმა, ღაზალი დაწერა. მან ამ ნაწარმოებში ანგელოზის მსგავს მთავარსარდალ ყარჩილა ხანს შეასხა ხოტბა, ხოლო უნამუსო მოურავი გაკიცხა.

از ناوران و سپاهیان آن ولایت چون اخبار مذکور را از مورو مردود که وکیل و ریش سفید ایشان بود استماع نمودند او را مسلمان دانسته قرار خاطرشان نبود که او مرتد خواهد شد و این مقدمات را جهت خلاصی و استقلال خاطر خود میگوید در جواب گفتند که هر گاه قرار داد خاطر قرچقای خان بر شما ظاهر است اگر صلاح باشد جمعیت بر سر سهراب بیگ نموده، بمحال قایم کشیده فکری بحال خود نماییم آن سگ حرامزاده، بعد از منت بسیار خاطر نشان ایشان نموده که اگر اطاعت من کنید و از سخن من تجاوز ننمایید و به خاج قسم یاد کنید. من ترک اسلام جهت خاطر خلاصی و حیات مردم این ملک که در

دست قزلباش کشته و اسیر نشوند نموده سپهسالاری را تا مراجعت خوانین و سلاطین از تاخت کاخت بقتل آورده قلعه را که آب و آذوقه ندارد متصرف شده سیمایون خان و تفنگچیان مازندرانی را که مسلمان زاده اند و پادشاهزاده مسلمان بکار ما نمی آید؛ از قلعه بیرون نموده بولایت گنجه برهنه و عریان فرستاده خود را با الکا بتحت تصرف می آورم و همشیره لوارصاب خان که در خانه پیکر خان است، بعد از کشتن قرچقای خان بدست آورده بر تخت سیمایون خان جد خود متمکن می سازم. جمیع گرجیان کارتیل با مورو مردود قسم یاد نموده قرارداد خاطر او را در خفیه تعهد کرده کس بولایت خود فرستاده طلب سپاهی و لشکر که در هر ولایت بود نمودند. سیمایون خان خود خبر از مقدمات مذکور نداشت و بعد از توطئه این مقدمه و متفرق ساختن ملازمان سپاهی که یک نفر آدم کارآمدی در اردو نگذاشته بود قرار قتل سپهسالاری و یوسف خان و جمعی مسلمان که از

ارباب قلم و ارباب طرب و غیره بودند با خود داده شب در خدمت سپهسالاری با جماعت مذکوره بخاطر مورو بیگ .و عبدالغفار بیگ نشستند صحبت میداشتند و از باده تاب مجموع سیراب می گشتند رسید که چون در این دو سه روز خاطر از همه جا جمع است تا مراجعت خوانین و سلاطین و پر شدن قلعه از آذوقه و آب فرصت شکار است؛ اگر امر بوده باشد، صبحی رفته، طرف گوش گول را که مرغابی بسیار و کلنگ و قاز فراوان در آن تالاب هست. شکار نموده، اگر مقبول طبیعت بوده باشد توقف در آنجا یابد، بعمل آید چون یوسف خان میرشکار باشی را طبیعت بشکار نمایند؛ والا هر چه خاطر قرار به آن بغایت راغب بوده، بعد شده در شب اسباب خیمه برده، در آن مکان نصب نمودند که شکار نموده، آن شب را در آن مقام بگذرانیم و قرار داد خاطر سپهسالاری نیز شد و رأی همگی به این قرار یافت و از هم هنوز صبحی که سپهسالاری بنماز صبح بیدار نشده بود خبر بایشان .پاشیده بفراغت و استراحت غنودند رسانیدند که مورو بیگ در بیرون سواره منتظر وعده شکار است. سپهسالاری از خواب جسته، دو رکعت نماز صبح را گذارده کس نزد یوسف خان فرستاد و از خیمه بیرون آمده قصد سواری نمود. چون پا برکاب آشنا کردند، مورو نمکحرام از پهلو نیزه که در دست داشت بر زیر بغل سپهسالاری که در خواندن ادعیه و اوراد مشغول بود خوابانیده بطعن نیزه از اسب انداخت چون سپهسالاری حال بر این منوال مشاهده نمود گفت که مورو بیگ امر از مرشد کامل است؟! آن سگ نمکحرام گفت که خان مرشدی در میان نیست؛ امر امر منست و گرجیان که صاحب مقدمه بودند، شمشیرها کشیده آن مدیر امور جهانگیری را که نمونه ای از فتوحات ازلی بود بدرجه شهادت رسانیدند. اما مقلی بیگ ولد سپهسالاری که پدر نامور را مقتول دید با درویش بیگ ناظر و غلامان خدمتکار که حاضر بودند، بیرون دویدند همگی پاره پاره شدند و آن حرامزاده

مرتد متوجه خیمه یوسف خان شد. خبر قتل سپهسالاری چون به یوسف خان رسید گفت که البته حسب الامر همایون مقرر شده بعد از لمحہ ای که آمدن مورو را بر خیمه خود ملاحظه نمود جهانشاه آقای علیشارلو توپچی باشی خان حاضر بود؛ گفت که مورو بعزم صواب نمی آید و از جبهه شقاوت مالش آثار عصیان و طغیان ظاهر و هویداست اگر حکم شود بطعن تفنگی دفع آن عدو نماییم. فی الواقع، اگر در آن وقت که دفع او یوسف خان کرده بود آیا این همه فساد و آشوب بظهور می آمد؟! از غایت صوفیگری و اخلاص راضی نشد که فرموده حضرت ظل الهی خواهد بود و از برای حیات مستعار اولاد و اقوام خود را بعد از خود بقتل و غارت داده در میان طوایف و اقربان خود تنگ خلاف امر اعلی نمی توانم گذاشت؛ امر از پادشاه جهان پناه است .

تا آنکه مورو با جمعی از جنود کفره که سر از اطاعت آن مزور غدار نمی پیچیدند، رسیده، خان اخلاص آیین را بشمشیر از هم گذرانیدند حسین بیگ طهرانی وزیر خان و میر هاشم منشی و مهتر محبعلی و جمعی از ملازمان خان که داخل ارباب صحبت بودند بر سر خان بقتل آمده حکیم قطبای برادر مسیح الزمانی حکیم رکنای کاشی را با جمعی از منجمین و ارباب طرب مقید ساخته نزد خود نگهداشت و بعد از چندی بقتل ایشان نیز پرداخت ملک محمد شریف کلانتر شروان اسب جل داری سوار شده خود را از آن عرصه هولناک برآورده گرجیان داخل اردو بازار شده هر کرا بنظر در می آوردند امان نمی دادند برخی از اصناف بازار که در اردو بودند خود را بکوه رسانیده بعضی بقلعه فرار نمودند. و مورو بیگ ضبط اموال خوانین و اهل اردو نمود؛ از جمله پانزده هزار شتر در آن روز که امرا و سلاطین در آنجا نبودند از سرکار سپهسالاری و یوسف خان و اعیان ملازمان ایشان که بتاخت نرفته بودند وصال بیگ که حسب الامر تحصیلدار وجوهات خاصه قراباغ بود، بدست او درآمد. باقی جهات را از این معلوم میتوان کرد بعد از آنکه خبر قتل سپهسالاری بولایت مشهد مقدس رسید، املح الفصحایی حاجی محمد جان قدسی مشهدی که در آن وقت صاحب بنان خراسان بود ترجیع بندی در مرتبه قرچقای خان و ظلم مورو بیگ نمکحرام نسبت به آن سپهسالار فرشته مقام بسلك نظم کشیده.